

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовано комисију
15. 04. 2015. Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду
2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:
  1. др Новица Петровић, доцент за ужу научну област Англистика, предмет Студије британске/америчке културе (24.01.2012.), Филолошки факултет Универзитета у Београду,
  2. др Радојка Вукчевић, редовни професор за ужу научну област Англистика, предмет Америчка књижевност (28.09.2005.), Филолошки факултет Универзитета у Београду,
  3. др Зорица Ђерговић-Јоксимовић, ванредни професор за ужу научну област Англистика (наука о књижевности) (01.09.2012.), Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за англистику,
  4. др Иван Ковачевић, редовни професор за ужу научну област Етнологија и антропологија (28.03.2002.), Филозофски факултет у Београду, Одељење за етнологију и антропологију.
  - 5.

II ПОДАЦИ ОКАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:
Драгана, Драган, Чуровић
2. Датум рођења, општина, република:
06. 07. 1976. Београд, Србија
3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:
2007. Faculty of Education, Cambridge University, UK.
Inclusive Education in Montenegro: Research into the Views of Mainstream Secondary and Special School Teachers as to Their Readiness to Contribute to the Development of More Inclusive Provision
4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:
примењена лингвистика

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Потрага за идентитетом женских ликова у романима Ајрис Мердок *Одрубљена глава* и *Бјекство од чаробњака*

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна поглавља, слика, шема, графика и сл.

САДРЖАЈ

ПОГЛАВЉЕ 1: УВОД.....	1
ПОГЛАВЉЕ 2: Промјењивост идентитета и његови аспекти у изабраним романима: однос према мушкарцу, однос према раду, однос према друштву у цјелини.....	36
ПОГЛАВЉЕ 3: <i>БЈЕКСТВО ОД ЧАРОБЊАКА</i>	55
ПОГЛАВЉЕ 4: <i>ОДРУБЉЕНА ГЛАВА</i>	82
ПОГЛАВЉЕ 5: ЗАКЉУЧАК.....	131
ЛИТЕРАТУРА.....	159

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација мр Драгане Чуровић *Потрага за идентитетом женских ликова у романима Ајрис Мердок Одрубљена глава и Бјекство од чаробњака* обима је 172 странице и подељена је на пет поглавља. У првом, уводном поглављу, кандидаткиња образлаже циљ и методологију свога истраживања, истичући да је њен главни мотив за одабир ове теме жеља да детаљном анализом поменути два романа Ајрис Мердок истражи како се етички, филозофски и књижевно-теоријски ставови ове књижевнице рефлектују на ставове савремених жена о сопственом идентитету и месту у друштву чија је главна карактеристика отуђеност. Поменути романи одабрани су за анализу због тога што се у њима на веома прегнантан начин обрађују теме слободе личности, морала, истине и појма добра у свету у коме доминирају сурово материјалитичке вредности а духовност је скрајнута. Пут ка самоспознаји женских ликова у ова два романа биће анализиран ослањањем на егзистенцијалистичке и феминистичке ставове Мердокове, уз ослањање на релевантне социолошке и психолошке теорије, понајпре на Лаканово схватање идентитета и субјекта, те ставове Јулије Кристеве о родном идентитету. Овакав приступ примерен је суштински интертекстуалним и интердисциплинарним делима Мердокове која су предмет анализе у овој тези, у којима се преплићу утицаји филозофије, лингвистике, психологије и социологије. За Мердокову је књижевност средство просветљења, спознаје правде, слободе и истине, и премда нас, по њеном мишљењу, књижевност не може утешити, она је основно средство којим се може успоставити контакт са стварношћу и досегнути животне истине које су парадоксалне и подложне стално променљивим тумачењима, будући да уметност дубље од филозофије задире у стварност захваљујући својој способности да артикулише сву сложеност личности и посебност појединачних животних ситуација. На том путу се ослобађањем сопственог духа, обогаћивањем своје личности, искупљујућом моћи љубави и дисциплинованим превазилажењем себе самог досеже слобода. Анализа одабраних романа Мердокове одвијаће се у овако успостављеним теоријско-методолошким оквирима.

У другом поглављу, насловљеном „Промјењивост идентитета и његови аспекти у изабраним романима: однос према мушкарцу, однос према раду, однос према друштву у цјелини“, кандидаткиња се бави појмом идентитета као променљиве категорије која се формира и испољава посредством друштвених односа, од чије стабилности у крајњој линији зависи и стабилност, па и опстанак друштва, јер када велики број особа у оквиру неке друштвене заједнице проживљава кризу идентитета, то неминовно резултира друштвеном и културном кризом. У данашње време, теорије идентитета неодвојиво су повезане са питањима родног идентитета. Друштвени поредак у земљама Запада, како сматра теоретичарка Џудит Батлер,

заснива се на расним, класним и родним разликама. Батлерова род сматра променљивом, неуниверзалном формацијом идентитета која представља резултат деловања друштвено конституисаних субјеката у датом културном контексту. Ајрис Мердок потрагу за идентитетом својих женских ликова приказује кроз призму превазилажења чврсто дефинисаних родних улога. Премда је Мердокова, по сопственим речима, била више заинтересована за опште људско искуство него за родно одређена искуства, као проницљиви посматрач друштвених прилика у Британији у периоду после Другог светског рата није могла а да не запази маргинализацију жена у друштву и њихову подређеност мушкарцима. Симптоматично је да у анализираним романима свега три женска лика не везују свој идентитет за мушкарца коме су најближе. Отуда се може прихватити констатација да женски ликови у романима Мердокове заправо представљају отелотворење њеног у суштини феминистичког залагања за ослобађање жена од контроле и доминације мушкараца, бекство из емотивних затвора мушке доминације и генерално побољшање њиховог положаја у друштву. А катализатор потребе за бекством од ограничавајућих чинилаца који спречавају поменуте женске ликове да се у потпуности остваре као личности, како се показује, јесте осећај отуђености у брачним, емотивним, породичним, друштвеним и професионалним односима, одраз већ поменутог општег отуђења у друштву у целини.

Трећи део дисертације посвећен је анализи главних женских ликова у хронолошки раније објављеном од два одабрана романа, *Бјекство од чаробњака*. У кратком приказу романа, кандидаткиња истиче да лик „чаробњака демонских моћи“ који се помиње у наслову дела, карактеристична фигура у више романа Мердокове, по својој заступљености у роману није његов главни лик, али да су животи главних и споредних женских ликова у делу испреплетани у мрежи манипулација коју чаробњак плете око њих. Новински магнат Миша Фокс, типичан представник нове британске елите раних педесетих година двадесетог века, који је на нејасан начин дошао до богатства и друштвене моћи, има два лица попут бога Јануса, а женски ликови доживљавају га као демонски привлачно биће које као да им чита мисли. Зато овај роман, поред теме досезања слободе личности превазилажењем сопствених ограничења, говори и о томе до које мере су људи спремни да безрезервно верују другима и подлегну нечијем манипулативном карактеру. То што Роза Кип, један од два главна женска лика, успева да одоли Мишиној чаролији и суочи се са реалношћу сведочи о томе да Миша није истински чаробњак већ жртва сопствене моћи: неспособан да воли, он није у стању да жене сагледа као самосвојне личности и успостави аутентичан однос са њима. Премда се Роза ослобађа Мишиног утицаја, она је својим светом фантазија ограничена на рестриктивну визију онога што жели у животу, те мора да се избори са својим психолошким ограничењима и страстима како би заиста преузела контролу над сопственим животом. Речено лакановском терминологијом, Роза се није у потпуности одредила према Другом, остала је ограничена друштвеним нормама и није у потпуности остварила свој идентитет. Други главни женски лик у делу, Анета Кокејн, испрва се чини слободном личношћу јер лако одолева Мишиним чаробњачким моћима. Но, њена незаинтересованост за људе око ње и неуспели покушаји да жељу за самоугађањем усклади са интелектуалним потребама држе је заробљену у интелектуалном и друштвеном вакууму из кога настоји да побегне. Премда Мердокова пред крај романа даје у назнакама могућност да Анета досегне како духовну тако и емотивну зрелост и морални напредак, остаје неизвесно да ли ће у она томе заиста и успети.

Четврто поглавље дисертације садржи анализу женских ликова у роману *Одрубљена глава*, објављеном почетком шездесетих година, када се Британија неумитно али мукотрпно ослобађала стега викторијанског моралног кодекса. Два од три женска лика у роману у крајњем билансу не успевају да остваре свој идентитет као бића вредна љубави и поштовања. Антонија Линч-Гибон, егоцентрична и себична манипулаторка, прихваћена у

оквиру своје заједнице, ипак није у стању да се ослободи неурозе и страха, осећања одбачености и безнађа. Две ванбрачне авантуре, немогућност да се оствари као мајка, као и чињеница да своје супругу заправо представља мајчинску фигуру, не доводе до разрешења њених емотивних и моралних проблема. Најпозитивнији женски лик у роману, Џорџи Хендс, у немогућности да нађе животни ослонац у једном мушкарцу, чак покушава да нађе излаз у самоубиству. На крају, неспособна да се одупре утицају и моћи деспотски настројених мушкараца манипулатора, остаје заробљена у мрачном лавиринту неостварених жеља, неспособна да надвлада илузије и дође до сопственог идентитета. Како се показује, само је један женски лик у роману, Онор Клајн, као психолошки најјачи лик, способан да дође до пуне спознаје о сопственом идентитету. Као антрополог, изучавалац примитивних племена, Онор, попут Мише Фокса, поседује одређена митска својства: она је застрашујућа Медуза, одрубљена глава из наслова романа (какве нека примитивна племена користе за прорицање будућности). И заиста, Онор у роману исказује „пророчанске“ моћи тиме што својим неумољивим аналитичким умом другима јасно предочава стварност и истину, уклањајући њихове копрене илузија, било да то чини (симболично) самурајским мачем или тако што их шокира својом инцестуозним везом. А то што је сваки од женских ликова у роману у неком тренутку у љубавној вези са сваким од мушких ликова сведочи о томе како је британско друштво тога времена ослобађајући се стега викторијанског моралног кодекса увелико изгубило морални компас.

У закључном поглављу докторске дисертације, кандидаткиња своди биланс истраживачког рада на анализи одабраних романа Ајрис Мердок. Ова два романа веома луцидно приказују како су се корените промене у друштвеној клими Британије у годинама после Другог светског рата одразиле на животе појединаца суочених са бездушним материјализмом новог доба, потискивањем аутентичних духовних вредности, преовладавањем духа пермисивности и свеопштим отуђењем у друштву. Женским ликовима који су предмет анализе у овој дисертацији утолико је теже да спознају свој идентитет, будући да се он, у складу са традицијом која споро одумири, најчешће везује за идентитет мушкарца са којим су блиске, коме је неретко у потпуности подређен. Доминантни мотиви у овим романима су душевна патња проистекла из притиска околине или немогућности реалног сагледавања себе у оквиру заједнице, питања доминације и моћи у односима жена и мушкараца, психофизичко насиље, а нарочито појаве које је либерализовање викторијанског моралног кодекса посредством нарастајућег духа пермисивности истакло у први план: брачно неверство, инцест, латентна хомосексуалност, неразрешени Едипов комплекс, а надасве помањкање свести о себи и разумевања за друге. Мердокова у овим романима показује да се савремено друштво изродило у заједницу у којој стари стабилни друштвени и етички системи више не омогућавају сигурност, која не дозвољава појединцима да остваре потпуну слободу и пронађу себе јер је деградација моралних вредности изазвала општи хаос у свим сферама живота. Премда су традиционална схватања о улози жене у друштву унеколико измењена, што се огледа у већој доступности универзитетског образовања женама, могућности долажења до бољег посла и унапређењу положаја жена уопште, Мердокова овим романима показује да је положај интелектуалки у суштински дехуманизованом свету, лишеном искрене љубави и људског саосећања, у коме су једина покретачка снага властити материјални и емотивни интереси и егоизам, и даље проблематичан. Како је показала анализа кандидаткиње Драгане Чуровић, од пет разматраних женских ликова из ова два романа само један се показује суштински способним да се избори са контрадикцијама епохе и сопственог места у њој. Једино Онор Клајн својом снагом, интелектуалном радозналешћу и енергијом успева да еволуира од отпадника и усамљеника до особе која има снаге да се потпуно смислено укључи у друштво и својевољно се са њиме повеже, превазлазећи на тај начин свој статус застрашујуће „одрубљене главе“. Томе доприноси и посао којим се бави,

коме је увек била предана, те јој радна дисциплина проистекла из посвећености професији омогућава да јасније увиди све специфичне вредности ствари и људи изван себе саме. Тиме што прихвата осведоченог едиповца за партнера на крају романа, Омор показује да је спремна да превазиђе својевољни положај жртве свога полубрата психоаналитичара и да је коначно остварена путем емпатије, способна да људе сагледа у свој њиховој сложености, те да је спремна да помогне још некоме да се оствари као независно биће. Овим је задовољила психолошке и социолошке критеријуме да буде сматрана оствареном друштвеном јединком. Сви остали женски ликови не досежу тај ниво самоспознаје и не успевају да дефинишу сопствени идентитет, спутани егоцентризмом и неспособношћу да се одреде према Другом. Закључујући анализу, кандидаткиња износи став да су у савременом свету друштвене промене, шира доступност образовања и развој и деловање покрета за права жена довели до тога да све више жена осећају потребу да у друштву које се непрестано мења, у коме се од њих очекује да се прилагоде, пронађу себе тако што ће дефинисати сопствени идентитет самосвојне особе, независне од других људи, али повезане са њима на начин који уважава њихову индивидуалност и посебност. Да то нипошто није лак задатак сведочи и чињеница да претежна већина анализираних женских ликова у два романа Мердокове не успева у томе, нити је извесно да ће им то поћи за руком у догледно време. Стога је од посебне важности, истиче Драгана Чуровић, да поуке које садрже анализирана дела Ајрис Мердок допру до што већег броја жена у нашем балканском окружењу, где се у великом броју случајева мало шта променило у погледу родне равноправности од деветнаестог века до данашњих дана.

VI Списак научних и стручних радова који су објављени или прихваћени за објављивање на основу резултата истраживања у оквиру рада на докторској дисертацији 1. „Женски идентитет приказан кроз митове и табуе, виђен очима Ајрис Мердок у роману *Одрубљена глава*“

уз напомену: Рад је прихваћен за објављивање у часопису *Комуникација и култура онлајн* (M51), и биће објављен у следећем, шестом редовном броју часописа, који, према информацији на сајту часописа (<http://www.komunikacijaikultura.org/>) излази у последњој недељи децембра 2015. године, о чему је приложена одговарајућа потврда уз овај извештај.

Навести називе радова, где и када су објављени. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

VII ЗАКЉУЧЦИ, ОДНОСНО, РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У анализираним романима Ајрис Мердок, који приказују утицај далекосежних друштвених промена кроз које је Британија пролазила у годинама после Другог светског рата на животе и психу људи, ауторка се бави комплексним односима мушкараца и жена тога доба, представљајући их уз обиље филозофских, психолошких и митолошких референци. Важан аспект ових дела је трагање женских ликова за сопственим идентитетом у променљивим друштвеним околностима, њихова тежња ка слободи и спознаја о томе како се могу (или чешће, не могу) превазићи ограничења која намећу околина и сопствене карактерне и психолошке одлике, и у што већој мери остварити лични потенцијали. Оно што се у таквим

стремљењима женских ликова показује као најтеже јесте разрешити сукоб који по природи ствари постоји између срца и разума, сагледати своје врлине и мане у реалном светлу и успоставити смислене односе са људима око себе прихватајући их онаквим каквим јесу. Порука Мердокове је да се слобода, љубав и срећа могу досегнути само превазилажењем сопствених ограничења и препрека које друштво поставља људима на том путу самоспознаје. Ту је од пресудног значаја развијање свести о потребама других људи, која је у темељу морала и љубави, а љубав је, по речима саме Мердокове, спознаја до које се изузетно тешко долази, којом увиђамо да је стварно и нешто изван нас самих. Колико се до оваквих животних спознаја тешко долази речито говори чињеница да се од свих анализираних женских ликова у одабраним романима само један показује достојним овог изазова. По схватању Мердокове, мукотрпни процес самоспознаје и одрицања од свог себичног „ја“ одвија се у три фазе: прва је живљење у илузијама о нашем месту у земаљском поретку ствари; друга је препознавање тога стања путем љубави, која представља основно средство за спознају других људи и њихових потреба, а трећа, завршна фаза је остваривање духовне повезаности и љубави или – смрт.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

НАПОМЕНА: Навести позитивну или негативну оцену начина приказа и тумачења резултата истраживања.

Циљ докторске дисертације мр Драгане Чуровић *Потрага за идентитетом женских ликова у романима Ајрис Мердок* Одрубљена глава и Бјекство од чаробњака јесте да истражи модалитете потраге женских ликова у наведеним романима за сопственим идентитетом. Кандидаткиња је истраживање спровела методолошки доследно, бавећи се у својој анализи критичком рецепцијом опуса Мердокове из перспективе филозофије, психологије и социологије. О Ајрис Мердок, коју савремена критика сматра једним од најзначајнијих писаца у Британији после другог светског рата, у нас је релативно мало писано. Стога докторска дисертација Драгане Чуровић представља вредан допринос изучавању опуса ове ауторке у нашој академској средини, понајпре својим инсистирањем на његовим хуманистичким аспектима, који нису нимало изгубили на актуелности од времена када су ова дела изворно објављена. Комисија је мишљења да је ова дисертација остварила свој циљ и испунила захтеве који се постављају пред радове ове врсте.

IX ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

Мр Драгана Чуровић у својој дисертацији је испунила захтеве докторског рада и може да приступи његовој усменој одбрани.